

Santiago H. Amigorena Les últimes paraules

Traducció de Jordi Martín Lloret

SANTIAGO H. AMIGORENA

Les últimes paraules

Traducció de Jordi Martín Lloret

Edicions 62

Barcelona

Títol original: *Mes derniers mots*
© P.O.L éditeur, 2015

Primera edició: març del 2022

© de la traducció: Jordi Martín Lloret, 2022

© d'aquesta edició: Edicions 62, s. a.
Diagonal, 662-664. 08034 Barcelona
info@grup62.com
www.edicions62.cat

Fotocomposició: Realització Planeta

DIPÒSIT LEGAL: B. I. 342-2022

ISBN: 978-84-297-8009-3

El paper utilitzat per a la impressió d'aquest llibre té la qualificació de paper ecològic i procedeix de boscos gestionats de manera sostenible.

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra requereix l'autorització escrita de l'editor; la llei preveu sancions per als infractors.

Si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment de l'obra, podeu sol·licitar permís al Centro Español de Derechos Reprográficos, a través del portal www.conlicencia.com

o bé trucant als telèfons 91 702 19 70 / 93 272 04 47.

Tots els drets reservats.

I

William Shakespeare s'ha mort avui.
La humanitat ja ha viscut.
Ara estic sol.

II

William Shakespeare s'ha mort avui.
Tenia cent vint-i-quatre anys.
No se sabrà mai per què havia sobreviscut fins ara. No hi haurà res que ho pugui explicar: ni el seu cos, afeblit pels anys; ni el seu esperit, encara lúcid tot i que ja resignat des de feia temps.
Els altres, aquells amb qui vam compartir les nits i els àpats, no eren com ell: els altres tenien por.
Els vam veure morir de mica en mica: unes quan-

tes desenes per setmana els primers mesos, unes quantes desenes al mes els mesos següents, i finalment d'un en un, *dia rere dia*.

Els vam veure morir sense sorpresa.

Els vam veure morir sense inquietud ni pietat.

Els vam veure anar-se'n, cossos que la vida abandonava per entrar en l'ombra freda, amb el més clar de tots els sentiments: la comprensió.

Els altres tenien por, i molts eren bojós: la bogeria dels uns era per no saber si el que havien viscut era real; la dels altres era una bogeria perillosa que, més d'un cop, els va empènyer a matar només per acabar en el meu lloc, només per ser l'últim.

Els altres tenien por i molts eren bojós; i només la por i la bogeria els mantenien amb vida.

III

Som a 14 de juny de 2086. No: soc a 14 de juny de 2086.

William Shakespeare s'ha mort avui. Tenia cent vint-i-quatre anys d'edat.

Érem dos. I ell se n'ha anat.

La humanitat ja ha viscut.

I com que jo soc l'últim no puc, no podrà ningú afirmar amb certesa si la seva fi va ser per causa del Gran Terratrèmol, de la Segona Crisi Alimentària, del Desglaç de les Glaceres, de les Grans Inundacions, de la Crisi Ontològica dels anys cinquanta, de l'Agressió Mediàtica que l'havia precedit, del fracàs de la Pol·linització Universal Obligatòria, d'aquelles primeres migracions en massa arribades d'Àsia que havien tingut lloc molt abans, de la delecció de l'espermatogènesi, del Virus que es va propagar en acabar (o potser durant) aquella guerra provocada per aquell atemptat o per aquells atemptats que van succeir a aquella altra guerra que al mateix temps no era res més que la conseqüència de les nombroses guerres i dels nombrosos atemptats que, a partir d'un moment incert de la història de la humanitat, no van començar mai exactament ni van acabar mai exactament.

No podrà ningú.

Ningú no sabrà per què ni com, després dels milions de generacions que, des del primer *homo sapiens*, han poblat i superpoblat la superfície de la Terra, ens ha tocat ser-ne l'última: la del despoblament.

IV

William Shakespeare s'ha mort avui.
William Shakespeare no tenia por.
William Shakespeare no era boig.

V

William Shakespeare s'ha mort avui.
Ja no hi haurà més paraules, ja no hi haurà més riure. Ja no tornaré a notar la seva mà a l'espatlla. La seva veu, els seus ulls i el seu alè ja no m'arribaran a la pell, ni a les orelles ni als ulls.

Ahir, per últim cop, em vaig despertar al costat d'un altre ésser humà.

Ahir, per últim cop, vaig parlar i vaig mirar un home als ulls.

La seva conversa, la seva intel·ligència, la seva olor acre i els seus gestos lents els oblidaré si la mort em concedeix prou temps.

No em fa por no tornar a parlar mai més.

No em fa por no tornar a veure mai més qualsevol moviment d'un ésser humà.

No em fa por no tocar mai més una pell tèbia,

viva, sota la qual els dits encara puguin notar la sang que circula per les venes.

Des de fa mesos, com d'altres, com l'Alba, com la Sierra, com en Iorgos, he considerat aquesta possibilitat.

Però trobaré a faltar la seva mirada.

No tornar a posar els ulls en els ulls oberts d'un altre home, en uns ulls que siguin ulls no pas perquè jo els miri, sinó simplement perquè em veuen; això, siguin quines siguin les sorpreses que em reservi el poc de vida que em queda, serà dolorós.

VI

Sí, el que deien els seus ulls i que jo no entenia mai del tot quedarà com un record dolorós de William Shakespeare, el penúltim home de la història de la humanitat.

No lamentaré el que sé: el que ell em va dir i que vaig entendre.

No lamentaré el que em va ensenyar; no lamentaré el que encara m'havia d'ensenyar.

No lamentaré que m'hagi considerat com un

fill: que m'hagi estimat com si l'amor encara tingués sentit.

El que trobaré a faltar és el que no em deia: aquelles paraules que no li travessaven la tanca de les dents però que quasi s'articulaven en la seva mirada dolça, al mateix temps fràgil i insondable.

El que trobaré a faltar és el que ell tenia a dins, el que em mostrava sense donar-m'ho: el que li era propi i que a mi, per més amics que fóssim, m'era profundament estrany.

El que trobaré a faltar és el que els seus ulls revelaven, i el que els seus llavis callaven, perquè no eren coses que es poguessin compartir a través de les paraules.

VII

Feia tres dies que notava com la mort ens rondava; i sabia que no havia vingut per mi, sinó per ell.

En Iorgos havia mort dotze dies abans.

Des que només érem dos, menjàvem en silenci: no trobàvem cap paraula que escaigués a la nostra desolació. Només de tant en tant, al vespre, a la vora del foc, intercanviàvem algunes frases. Només

de tant en tant, al vespre, en William em demanava que li llegís algunes pàgines: ell tenia els ulls cansats.

M'allargava el seu llibre, i jo llegia:

—*L'home que somia és un déu; el que pensa, un captaire.*

Jo veia que se sabia el llibre de memòria. Havia arribat a Atenes força després que jo, sense res més que dos quaderns molt gruixuts i un llibre vell sense tapes.

L'havia sentit llegir-lo en veu alta a la llum del dia.

L'havia sentit, en plena nit, confiar-lo a la lluna en un murmur desconfiat.

L'havia sentit recitar-se'l a si mateix entre dents, amb ràbia, com si busqués incansablement el significat de les paraules escrites en aquelles pàgines.

El nom l'hi havia posat en Iorgos.

«William Shakespeare» podia semblar un sobrenom ridícul, burleta, però ell no se n'havia queixat. No es queixava mai.

Quan va arribar, encara érem uns quants centenars. Venia del nord. Com cadascun de nosaltres, en arribar havia entès que la seva història, tan desesperada, era semblant a les nostres. Malgrat aquella comprensió, alguns no es podien contenir i plora-

ven constantment els seus morts enmig dels nostres. Era la música lancinant dels últims mesos de la humanitat.

Molts ploraven. Ell no. De la seva història personal no n'havia dit res, en arribar.

No va ser fins després que hagués mort en Iorgos, quan ja només érem dos, que em va confiar, a mi sol, algunes paraules sobre el seu passat.

William Shakespeare havia viscut diverses vides. Em va dir que havia nascut a Amèrica, em va dir que havia viscut a París. Em va dir que en una d'aquelles vides havia escrit molt.

Em va dir que la seva última vida havia tingut lloc a Amsterdam: allà havia estimat per última vegada, i allà havien nascut els seus tres últims fills.

Després que el nord s'hagués acabat de fondre, William Shakespeare va veure desaparèixer la seva última gran ciutat sota les Grans Inundacions. I havia marxat.

Amb la dona i els fills havia travessat Alemanya i havia aconseguit arribar a Suïssa. La dona se li havia mort a Ginebra: l'Estat helvètic havia prohibit als residents estrangers beure més d'un litre d'aigua per setmana i ella, com molts altres, havia sucumbit.

En William havia continuat el seu camí amb els

tres fills. Com a la majoria dels nens nòrdics, la pell malalta els queia a tires. Transportar nens malalts ja estava prohibit. Durant molt de temps havia aconseguit dissimular-los la malaltia: els havia maquillat, els havia adornat com si fossin nines, i els demanava que fessin l'esforç de somriure als vianants.

Havien caminat molt. William Shakespeare no sabia on havia d'anar, però sabia, segons em va explicar, que havia de caminar i caminar, que no es podia aturar.

Va travessar amb els fills les grans muntanyes. Va caminar amb els fills per les carreteres desertes. Va travessar amb els fills els boscos àcids. Va tallar amb els fills a través de camps i més camps: els que no tenen gra, els que no tenen fi.

Les poques persones amb qui es creuava s'acostaven a veure els seus fills com si fossin éssers fantàstics: en aquella època els nens ja eren escassos.

Els arrossegava en una carreta, i els llegia el seu llibre:

—*¿Tornarem a ser feliços, tornarem a ser com els antics sacerdots de la Natura, aquells homes sants i alegres que van ser pietosos abans que s'hagués aixecat cap temple?*

Quan la malaltia ja es va fer massa visible, va

aconseguir prosseguir el seu camí amagant-los i no els va abandonar fins que la seva mort no li va semblar imminent: inevitable.

William Shakespeare ja era molt vell. Va ser un dels últims homes a tenir fills: des de feia molts anys, els espermatozous havien desaparegut de les secrecions masculines i només els homes molt vells encara podien portar fills al món.

William Shakespeare era molt vell. Els seus fills tenien nou, set i quatre anys. Quan els va abandonar, segons em va explicar, ja no podien parlar, ni menjar, ni beure.

William Shakespeare recordava els seus noms.

William Shakespeare recordava les seves cares.

William Shakespeare recordava les seves rialles.

William Shakespeare no es penedia, com la majoria dels homes, d'haver tingut fills. Abans que naixessin, ja temia que moririen abans que ell: que moririen abans d'arribar a l'edat adulta.

No lamentava que haguessin viscut aquella curta infantesa.

No lamentava haver-los estimat.

No lamentava la seva malaltia.

Només lamentava una cosa: no haver tingut, en el moment en què els va haver d'abandonar, prou valor per matar-los.

VIII

Vaig escoltar la seva història. N'havia sentit tantes. La seva no era tan terrible: havia viscut diverses vides i, en d'altres d'anteriors a l'última, havia estat feliç.

En Iorgos, per exemple, l'antepenúltim, només n'havia viscut una, de vida.

Havia nascut a Creta i, juntament amb la dona i els fills, formava part d'aquells, uns quants centenars només, que no havien pogut fugir de l'illa quan les fonts s'havien assecat.

La dona d'en Iorgos s'havia suïcidat aleshores. En Iorgos hi havia tingut set fills: cinc havien mort durant els primers mesos. Dels dos que havien sobreviscut, a un el van matar en els combats que havien esclatat quan l'aigua havia desaparegut de l'illa.

En Iorgos havia aconseguit fugir remant amb el més petit, que tenia tres anys. Havia remat durant tota una setmana, amb el fill assedegat al costat, suplicant al cel que els concedís unes quantes gotes de pluja.

I quan, ja al límit de les seves forces, es va des-

maiar, se li va complir el desig: es va despertar notant-se unes gotes a la cara.

Boig d'alegria, es va girar cap al seu últim fill; i va veure que ja era mort.

Cada nit, segons em va explicar, encara somiava aquell cosset inert que havia tingut entre els braços durant hores, plorant i cridant tot sol enmig del mar.

L'endemà havia plogut tot el dia. Feia tres anys que allò no passava.

—El cel —deia en Iorgos—, el cel que em va prendre el meu últim fill, el cel no va voler que jo morís, sinó només que patís.

En Iorgos havia remat encara una setmana més. I llavors, una nit, la seva barca minúscula havia xocat contra un ferri. Havia aconseguit pujar al vaixell. I estava atapeït de cadàvers. Era un dels navilis que al final dels anys cinquanta s'havien transformat en hospitals ambulants i que, sense tenir dret a ancorar en cap port, anaven a la deriva, superoblats d'aquells que havien contret el Virus.

Alguns cossos, momificats, tenien marques de mossegades: sense menjar i, per tant, sense força per moure's, els homes s'havien devorat la pròpia carn.

En Iorgos s'havia quedat molt de temps al vaixell, resant perquè l'aire infectat o la set o la fam li concedissin per fi la mort que esperava. Però el Virus no l'havia volgut i la fam no havia estat suficient, i la pluja que no parava de caure li penetrava el cos malgrat els llavis closos.

Llavors en Iorgos havia tornat a la barca i s'havia deixat emportar a la deriva, afamat, inconscient, a la mercè dels corrents.

Els corrents, el van portar al Pireu, no pas la força dels braços.

IX

Quan el món es va començar a despoblar, tothom en buscava la causa vertadera: l'única. Aquella recerca s'havia convertit en la principal activitat humana. Ja feia temps que, a còpia d'especialitzar-se, l'home havia acabat sabent-ho tot... sobre no res. Així, doncs, tothom es forjava una teoria no pas per mirar de trobar alguna manera d'evitar la fi anunciada, sinó amb l'únic objectiu de convèncer els altres.

Com tan sovint en la història de la humanitat, a cadascú li importava més demostrar que tenia raó que no pas invertir el curs dels esdeveniments.

Sabent que tal tipus d'abelles desapareixeria tal dia i que aquell tipus d'abelles garantia la pol·linització de tal categoria de plantes que asseguraven la supervivència de tantes altres espècies animals i vegetals que representaven tal percentatge de l'alimentació humana general, calia prohibir el trànsit aeri entre les vuit del vespre i les cinc de la matinada o entre les nou del matí i les sis de la tarda?

Sabent que tal dia dos tipus de bacteris formarien un biofilm especialment capacitat per provocar càries, i que a partir d'aleshores l'espècie humana correria el risc de perdre les dents, calia per pal·liar-ho engegar immediatament el programa de fabricació massiva de dentadures estàndard per a totes les edats que requeria una autorització per deixar augmentar les taxes d'emissió de CO₂ un 4,7% durant cinc anys, o es podia esperar uns quants mesos?

Coneixent la proximitat imminent de la desaparició total de les capes freàtiques de les regions sud i est mediterrànies, per tal de reservar un possible consum mínim d'aigua potable per als últims supervivents d'Àfrica, era realment necessari imposar als homes de l'Europa occidental que només rentessin

el cotxe un cop per trimestre, o es podia deixar que ho continuessin fent un cop al mes?

Només unes quantes dècades abans de desaparèixer, els éssers humans, per embenar-se els ulls, es perdien en polèmiques deplorables.

X

De tant en tant William Shakespeare agafava el seu llibre i em deia:

—Escolta, Bellarmin... Escolta...

I em llegia:

—«*Aquí baix no hi ha res perfecte*», això és el que diuen els homes. Que no hi ha ningú que digui a aquests homes abandonats pels déus que si en ells tot és imperfecte, és només perquè les seves mans grosses no deixen cap puresa immaculada ni res de sagrat intacte; que si no els surt res bé, és perquè menyspreen l'arrel mateixa de l'èxit: la Natura divina; que la vida per a ells és insulsa i està atapeïda de preocupacions, alterada per fredes i mudes discòrdies perquè desdenyen el geni que dona força i noblesa a l'acció humana, serenitat en el patiment, amor i entesa fraternal a les ciutats i a les cases?

Llavors alçava els ulls del llibre, em clavava aquella mirada intensa i em demanava:

—Ho entens, Bellarmin?

XI

William Shakespeare tenia cent vint-i-quatre anys. Sabia moltes coses. Jo només en tinc vint i no sé gairebé res.

Vaig néixer quan el món ja s'acostava a la fi. No vaig arribar a conèixer aquells dies feliços dels quals parlaven els vells, quan les guerres tenien lloc en escenaris concrets, quan només alguns passaven gana, quan encara no es racionava l'aigua.

No vaig conèixer l'era Temperada. No vaig conèixer l'era d'abans del Gran Terratrèmol, d'abans de les Grans Inundacions. No vaig conèixer l'era de la Comunicació.

No vaig conèixer l'era en què el cel era blau, en què els núvols no eren pas un sol núvol, en què sortia el sol de tant en tant.

No vaig conèixer l'era d'abans del Virus.

Sé, perquè m'ho han explicat, que menys d'un segle abans que jo naixés hi havia hagut gent que vivia fora de les ciutats per fugir de la contaminació:

decidien anar a viure lluny de les aglomeracions perquè els fills respiressin un aire més pur. Però es veu que cada dia aquella mateixa gent, aquells homes i dones que, en certa manera, per la preocupació de fer respirar als fills un aire més pur, inauguraven la consciència ecològica del segle següent, aquella consciència que, recuperada pel poder polític, havia d'adoptar la forma d'una farsa grotesca, anaven a la feina, al centre de les ciutats, amb cotxe.

Què pensaven, quan es trobaven un nen que no havia tingut la sort de fugir de la contaminació? S'adonaven que havien abandonat el centre contaminat per salvar els seus, però que hi tornaven, dia rere dia, a matar els fills dels altres?

Quan jo vaig néixer, les grans corbes ja s'havien invertit. L'esperança de vida de les dones era de quaranta-cinc anys; la dels homes, de quaranta-dos.

Quan vaig fer cinc anys, eren de trenta-set i trenta-tres, respectivament.

Cinc anys després, havien caigut a vint-i-nou i a vint-i-un anys.

Quan vaig fer quinze anys, van deixar de comunicar-les i, quasi al mateix temps, de parlar-ne.

El dia que vaig fer dinou anys ja havien deixat de néixer nens.